

**MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI**

**A. AVLONIY NOMIDAGI
ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI**

**JIZZAX VILOYATI
PEDAGOGIKA MARKAZI**

**“INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA FAN, TA'LIM VA ISHLAB
CHIQRISH INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH:
MUAMMO VA YECHIMLAR”**

**XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYASI
(2024-YIL, 15-IYUN)**

MATERIALLARI

**“ENSURING THE INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND
PRODUCTION BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES:
PROBLEMS AND SOLUTIONS”**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL
ONLINE CONFERENCE
(JUNE 15, 2024 Y)**

MATERIALS

O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHDA NEYROPEDAGOGIK XUSUSIYATLARNING AHAMIYATI

Xolmatov P.Q.

Toshkent iqtisodiyot va Pedagogika insituti. Pedagogika psixologiya va boshlangich talim kafedrası .professor v.b.

Dunyoning barcha mamlakatlarida, ya'ni jahonda ta'lim-tarbiya jarayoni bilan bir qatorda o'quvchilarning kasb-hunarga yo'naltirish mexanizmlari, ularning tashkilotchilik qobiliyatlarni inobatga olgan holda amalga oshirish yaxshi natijalar berishi o'z isbotini topib kelmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda ta'lim – tarbiya va kasbga yo'naltirish mazmunini takomillashtirish; xalqaro miqyosda standartlarni yaratish; kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida o'quvchilarning kompetentligini rivojlantirish; ularning tanlagan kasblarini istiqbolini ko'ra olishliklari; faol, o'z fikriga ega, tashabbuskor va kreativ fikrlaydigan mutaxassislarni shakllantirish bo'yicha yirik loyihalar amaliyotga tadbiiq etilmoqda.

Jumladan 2022-2023 o'quv yilidan boshlab tasdiqlangan namunaviy loyihalar asosida umumiy o'rta ta'lim muassasalarining texnologiya fani ustaxonalarini hamda kasb-hunar amaliyoti xonalarini bosqichma-bosqich tashkil etish va jihozlash choralari belgilangan. Jumladan umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish nazariyasida kasb tanlashdagi muvaffaqiyat shaxsning qobiliyatlari, qiziqishlari, fe'l-atvori va temperamenti kabi hususiyatlarini kasb tomonidan mutaxassisga qo'yiladigan talablarga muvofiq kelishi bilan bog'liqligi e'tirof etiladi. SHunga ko'ra, inson tomonidan kasb-hunarni to'g'ri tanlash asosida quyidagi uchta omil yotadi:

- 1). Insonning individual xususiyatlari, qobiliyatlari, imkoniyatlari, qiziqishlari;
- 2). Kasbning insonga qo'yadigan talablari, xususiyatlari;
- 3). Birinchi va ikkinchi omillarning o'zaro bog'liqligi.

Barcha insonlarning qobiliyatlari, ularning kasb-hunarga yaroqlilik darajasi turlicha bo'lganligi bois, ularni kasb-hunar tanlashga yo'naltirishda mazkur omil muhim ahamiyatga egadir. SHaxsning individual qobiliyatlari tanlagan kasbga mos kelmasligi mumkin. SHu sababli kasb tanlash va kasb-hunarga yo'naltirishda insonning muayyan kasbga yaroqli ekanligini to'rt darajaga ajratilgan:

1. Muayyan bir kasbga yaroqsizlik. Ba'zi kasblar inson salomatligiga yuqori talablar qo'yadi. Bunday kasblar salomatligida kamchiligi bo'lgan odamlarning holatini yanadi og'irlashtirishi mumkin. Agar kasb tanlashda tibbiy talablarga rioya qilinmasa, bu hol kelajakda to'g'rilab bo'lmaydigan talofatlarga olib kelishi mumkin. Muayyan bir kasbga yaroqsizlik odamning shaxsiy xususiyatlari bilan bog'liq bo'lishi ham mumkin.

2. Muayyan bir kasbga yaroqlilik. Bunda odamga u yoki bu kasbiy sohada faoliyat yuritishiga nisbatan qarshi ko'rsatmalar ham, muvofiqlik to'g'risidagi tavsiyalar ham berilmaydi.

3. Muayyan bir kasbga moslik. Inson muayyan kasbiy faoliyat bilan shug'ullanishiga qarshi ko'rsatmalar mavjud bo'lmasdan, hatto ba'zi kasbiy muhim

xususiyatlariga ega. SHu bilan birga u boshqa kasblarda ham ma'lum yutuqlarga erishishi mumkin.

4. Muayyan bir kasbga iste'dod. Bu insonni kasbga yaroqliligining yuqori darajasi bo'lib, uni o'z tengdoshlari orasida ba'zi qobiliyatlari bilan ajralib turishi, aynan shu qobiliyatlar tanlangan kasb uchun ahamiyatli bo'lishidir.

SHu bilan birga, insonning ma'lum bir tor mutaxassislikka umrbod yaroqli yoki yaroqsiz ekanligini hal qilish juda qaltis muammolardan hisoblanadi, chunki hayot davomida inson shakllanadi va rivojlanadi. Kasbiy yaroqlilik insonga butun umrga berilmaydi, chunki ma'lum bir kasb uchun zarur bo'lgan qobiliyatlar, aynan kasbiy faoliyat jarayonida rivojlanadi. Inson turli sharoitlarga moslashib ketish, ya'ni kasbiy adaptatsiya qobiliyatiga ega, shuning uchun deyarli har bir sog'lom odam turli kasbiy faoliyatlarni bajara oladi.

Olimlardan S.M.Platek, J.P.Keenan va T.K.Shakelfordlarning kognitiv neyrologik bilimlar evolyusiyasini o'rganishga oid ilmiy izlanishlarida tirik organizm tomonidan qabul qilinayotgan ma'lumot avval (organizm tomonidan) moslashtirilishi, o'zlashtirilishi va shundan so'ng tashqariga uzatilishi qayd etilgan. O'zlashtirilgan ma'lumotni tashqariga uzatilishida xulq-atvor fiziologik faoliyat yoki boshqa psixologik mexanizmlar ko'rinishiga ega bo'lishi mumkin.

Tadqiqotchilar miya tuzilishini o'rganish inson xulqi va bilish jarayonlari to'g'risida shaxsni har tomonlama o'rganish imkonini beruvchi psixologik bilimlarning metanazariy chegarasini aniqlashga yordam beradi, chunki odamning xulq-atvori va psixofiziologik xususiyatlari nerv tizimiga, bosh miyasi faoliyatiga hamda ijtimoiy muhitga bog'liqdir, deb xulosa qilganlar. Bosh miya yarimsharlarining har ikkalasi ma'lumotlarni qabul qilish va o'zlashtirishda turli belgilar tizimi va anglash strategiyalaridan foydalanadi. Po'stloqning ensa qismida ko'rish markazi, chakka sohasida eshitish markazi, oldingi markaziy pushtada esa harakat markazi joylashgan. Bundan tashqari, miya yarimsharlarining qismlari bilan bog'langan nutq ko'rish, nutq eshitish, nutq harakat va boshqa analizatorlarning og'zaki va yozma nutq bilan bog'liq bo'lgan nerv markazlari mavjud. SHaxs hayoti faoliyatida yarimsharlarning har ikkalasi xam ishtirok etadi. Misol uchun, musiqa eshitish jarayonida o'ng yarimshar bilan birga chap yarimsharni faollashish xodisasi sodir bo'ladi. Ushbu fenomen inson musiqani xis etib, uni taxlil qilishiga yordam beradi. SHunga o'xshash holat inson matnlarni o'qishi jarayonida xam sodir bo'ladi – badiiy matnlarni o'qiganda o'ng yarimshar faollashsa, turli geometrik shakllar bilan bog'liq bo'lgan texnik matnlarni o'qiganda chap yarimshar faollashadi.

O'quvchilarni kasb-xunarga yo'naltirishda ularning etakchi yarimsharini xisobga olish ularning kasbiy kamolotidagi muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Buning uchun o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda etakchi "o'ng yarimshar", "chap yarimshar" va "aralash" tiplardagi odamlarda kuzatiladigan quyidagi farqlanuvchi belgilariga e'tibor qaratilishi kerak. O'quvchilarni kasb-xunarga yo'naltirishda ularning jender faoliyatiga ham bogliq yoki insonning tez harakati tez gapirishi tez fikrlashiga ham bogliqdir. Inson, ba'zi hollarda, o'zi bilmagan tarzda, kasbiy yutuqqa erishishiga to'sqinlik qilayotgan ayrim xislatlarini engib o'tishga yoki ularning o'rnini boshqa hislatlar xisobiga to'ldirishga harakat

qiladi. Biroq, kasbiy faoliyatni insonning psixofiziologik xususiyatlariga to'g'ri kelmasligi uni psixosomatik salomatligiga putur etkazadi. Misol uchun kamgap odamdan muloqotchanlikni yoki kamxarakat odamdan tezkorlikni talab qiladigan kasbiy faoliyat bilan shug'ullanish asabiy zo'riqishga olib kelishi, natijada ishchanlik qobiliyati pasayib, doimiy emotsional zo'riqish esa asab xastaliklarini keltirib chaqirishi mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda bosh miya yarimsharlari funksional assimetriyasini xisobga olish muxim ahamiyatga ega. O'quvchi-yoshlar tomonidan kasb-hunarni noty'g'ri tanlanishi ularning psixosomatik sog'ligiga zarar etkazishi hamda ularni ijtimoiy muhitga integratsiyasining qiyinlashishiga olib keladi. SHu sababli o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda ular psixikasini xar tomonlama va chuqur yrganilishi hamda individual xususiyatlari va neyrologik imkoniyatlarini xisobga olinishi zarur.

Adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. - T.: «O'zbekiston», 2017. -102 b.
2. G'ulomov J.R. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasi sintezlangan ta'lim / "Pedagogika" J., №2, 2017.
3. G'ulomov J.R. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda ularning neyropedagogik xususiyatlarini xisobga olish / "Pedagogika" J., № 3, 2017.
4. Yunusova N., Anvarova V., G'ulomov J. Bolalar bosh miya yarimsharlari faoliyatining ularni gender farqlari bilan o'zaro bog'liqligini o'rganilishiga doir / "Pedagogika" J., -TDPU, 2016, 2-son. - B.37-42.
5. Xolmatov P.Q. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishni takomillashtirish. Maktab va hayot. 4. 2023.
6. Xolmatov P.Q. Monografiya. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish asoslari. Chirchiq. Zebo-Prints. 2024. 148-bet.

Internet saytlari

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz